

JOANNA LENIK

UNIwersytet Rzeszowski, Instytut Archeologii,
Akademia Nauk Stosowanych w Tarnowie, Katedra Filologii Polskiej

<https://orcid.org/0000-0002-5951-6154>

ALEKSANDRA WAŃCZYK – WSPÓŁAUTORSTWO

Szkola Doktorska Akademii Ignatianum w Krakowie,
Muzeum Ziemi Bieckiej w Bieczu

<https://orcid.org/0000-0002-3234-6351>

**PRZESTRZEŃ MUZEUM JAKO OBSZAR DZIAŁAŃ
TWÓRCZYCH – ZARYS ZAGADNIENIA NA
PRZYKŁADZIE AKCJI WYSTAWIMY CIĘ! *START*
W MUZEUM ZIEMI BIECKIEJ**

MUSEUM AS AN EXPANSE FOR ARTISTIC CREATIVITY

Abstract: The article is about an experimental form of an exhibition Project *Let's exhibit you! StArt at the Museum of Bieczan Lands* provoked artistic activities, the effects of which initiated discussions among museum professionals about the limits of museal area.

Keywords: museology, artist, participation

Słowa kluczowe: muzeologia, artysta, partycypacja

MUZEUM – MIEJSCE OTWARTE

Coraz częściej instytucje muzealne stają się obszarami imitującymi miejsca, którym daleko do przestrzeni pełnych estymy, ciszy i powagi. Wystawy interaktywne niemal konkurujące z salonami gier wideo, ekspozycje utrzymane w konwencji „dotknij i poczuj” (*touch and feel*) czy rekonstrukcje popularnych miejsc (kina, atelier fotograficzne) można zaobserwować w całej Europie¹. Tym samym zasadne byłoby tutaj przytoczenie definicji *disneylandyzacji*², czyli prowadzenia komercyjnych działań w instytucjach kultury, które na wzór Disneylandu zapewniają wielowątkową rozrywkę. Pojęcie to stosuje się podczas oceny procesów globalizacyjnych także na obszarach autonomicznych, nakierowanych na obronę tożsamości lokalnej, nierozzerwalnie łącząc się z przejściem muzeów z systemu *muzeum templum* na model *muzeum forum*. Podążając za źródłami pisanymi, *templum* oznacza miejsce święte³. Muzea utrzymane w tym kanonie poniekąd pełnią funkcję miejsc sakralnych, w których „świętość” stanowią muzealia, tu: gmach główny Muzeum Brytyjskiego w Londynie czy wiedeński pałac Schönbrunn. Etymologia terminu *muzeum forum* to ukłon w stronę ludzi, bo przez *forum* należy rozumieć życie publiczne lub społeczne sprawy państwa⁴. Niewątpliwie, czynnik ludzki jest znaczący w funkcjonowaniu muzeów, o czym mówi Nowa Definicja Muzeum opracowana przez ICOM, w której to pojawiają się takie wątki jak rozrywka, różnorodność i właśnie społeczna partycypacja⁵. Istotne jest, że wskazanie

¹ M. Borusiewicz, *Nauka czy rozrywka? Nowa muzeologia w Europejskich definicjach muzeum*, Kraków 2012, s. 151.

² <https://nowewyrazy.uw.edu.pl/haslo/disneylandyzacja.html?pdf=1> [dostęp 12.12.2022]. Disneyland, od którego pochodzi nazwa tego określenia, jest postrzegany jako ikoniczna, wzorcowa przestrzeń rozrywki ze względu na mnogość form rekreacji i optymalne warunki do spędzania tam wolnego czasu.

³ K. Kumaniecki, *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa 1981, s. 496.

⁴ M. Borusiewicz, op. cit., s. 218.

⁵ 24 sierpnia 2022 roku, w Pradze Zgromadzenie Generalne ICOM przyjęło nową definicję muzeum. Jarosław Suchan opracował jej brzmienie w języku polskim: „Muzeum jest trwałą instytucją służącą społeczeństwu, nie nastawioną na osiągnięcie zysku, która zajmuje się badaniem, gromadzeniem, konserwacją, interpretacją oraz prezentacją materialnego i niematerialnego dziedzictwa. Otwarte dla wszystkich, powszechnie dostępne i niewy-

na szeroki wachlarz możliwości jednostek muzealnych nie jest kwestią jednorodną i w kręgach muzealnych spotyka się z krytycznym odbiorem.

Na potrzeby niniejszego tekstu dokonano analizy akcji *Wystawimy Cię! StArt w MZB* zorganizowanej w jednym z oddziałów Muzeum Ziemi Bieckiej – Domu z Basztą⁶. Jej cel to zaproszenie do współpracy wszystkich artystów, którzy nie mieli jeszcze okazji zaprezentowania swojego dorobku w formie wystawy. Inicjatywa została ogłoszona przez muzealne media społecznościowe we wrześniu 2022 roku oraz rozesłana w formie mailowego newslettera do ośrodków edukacyjnych (licea plastyczne, uczelnie, stowarzyszenia popularyzujące sztukę etc.). Udział mógł wziąć każdy, kto w jakimś stopniu realizuje się twórczo, ale nie miał dotychczas sposobności zorganizowania prawdziwej ekspozycji, głównie ze względów finansowych i barier logistycznych. Pojawia się zatem metaforyczne wyciągnięcie ręki w kierunku wszystkich, którym nie są obce działania twórcze. Tym samym rodzi się pytanie – na ile muzeum jest adekwatną przestrzenią do praktykowania takich form pomocy.

WYSTAWIMY CIĘ! START W MZB – OPIS PRZEDSIĘWZIĘCIA

Przez jeden miesiąc jeden artysta ma szansę nieodpłatnego prezentowania jednego ze swoich dzieł w renesansowym budynku Muzeum Ziemi Bieckiej – Domu z Basztą. Do dyspozycji ma sztalugę, mały stolik i antyramy oraz tkaniny, będące wiodącym wyposażeniem muzealnym. Oprócz obrazu czy rzeźby twórca może zostawić swoje wizytówki, dane kontaktowe i inne istotne informacje związane z jego autopromocją, np.: adres profilu na Instagramie, kod QR kierujący do jego strony WWW czy link do profilu na Facebooku. Mimo ograniczonych zasobów finansowych jednostki pojawia się szansa na

kluczające, muzea promują różnorodność i zrównoważony rozwój. Swoją działalność i sposoby komunikowania opierają na zasadach etyki, profesjonalnej rzetelności i społecznej partycypacji. Oferują zróżnicowane doświadczenia służące edukowaniu, rozrywce, refleksji i dzieleniu się wiedzą”, <https://icom-poland.mini.icom.museum/nowa-definicja-muzeum/> [dostęp: 2.12.2022].

⁶ Muzeum Ziemi Bieckiej to jednostka muzealna o charakterze lokalnym, której organizatorem jest gmina. Gromadzi muzealia związane z historią Biecza i Galicji.

stworzone w pierwotnej przestrzeni namiastki pełnowymiarowego obszaru ekspozycyjnego przeznaczonego dla wystawy indywidualnej. Obiekty są prezentowane w Sali Kortów, która jest reprezentacyjnym salonikiem mieszczańskim. Choć XIX-wieczne meble, dekoracyjne utensylia domowe, zegary kominkowe, sekretary i broń z epoki tworzą spójną narrację, twórca może umieścić swoją pracę w Dużej Sali Aptecznej, szczególnie jeśli jego praca jest wielkogabarytowa. Wówczas obiekt otaczają utensylia apteczne i przybory służące wyrobowi leków.

Proces przyjęcia obiektu na wystawę został ściśle opisany w regulaminie, podobnie jak trzy filary akcji, tj.:

- 1) nieodpłatność i powszechność – zarówno twórca, jak i muzeum nie ponosi żadnych kosztów związanych z ekspozycją obiektu, zaś ilość przetwarzanych i udostępnianych informacji kontaktowych zależy od artysty. Kwestie transportu dzieła (także jego wysyłki i/lub miejsca odbioru) omawiane są w sposób indywidualny tak, by obydwie strony mogły w sposób korzystny zrealizować główny cel akcji, czyli indywidualną ekspozycję czasową. Nie przewiduje się ubezpieczenia, o czym wystawca jest informowany przed rozpoczęciem procedury wystawienniczej;
- 2) minimalizm twórcy i eklektyzm przestrzeni – na potrzeby *StArt-u w MZB* należy wybrać tylko jedno dzieło, które jest prezentowane w centrum Sali Kortów przez jeden miesiąc. Niezależnie od formy, gabarytów i stylistyki obiektu, oddziałuje on na XIX- i XX-wieczną substancję zabytkową. Ponadto przedmiot wystawy przejmuje rolę dominanty przestrzennej, co znacząco podnosi jego widzialność.
- 3) formalizacja – każdy uczestnik otrzymuje na życzenie stosowne pisemne poświadczenie prezentacji obiektu w przestrzeni Muzeum Ziemi Bieckiej, co może być dla niego lub niej zarówno istotnym czynnikiem motywującym, jak i zaczynem do rozpoczęcia cyklu wystawienniczego (pierwszy wpis do portfolio). Obligatoryjnie przed ekspozycją zawierane jest porozumienie określające warunki współpracy, czyli datę rozpoczęcia i zakończenia ekspozycji, sposobu zabezpieczenia go podczas umieszczenia na sztaludze/stoliku/podeście/systemie ekspozycyjnym oraz detali dotyczących transportu i zwrotu obiektu.

Pomysłodawczyni akcji – Aleksandra Wańczyk – stwierdza, że projekt spotkał się z bardzo pozytywnym odbiorem. Jest realizowany bez przerwy od września 2022 roku i choć przenikanie się dwóch artystycznych światów nie jest aktywnością rewolucyjną, akcja na arenie lokalnej stała się znacząca szczególnie dla osób młodych, które swoją przyszłość wiążą z uczelniami artystycznymi⁷.

PILOTAŻOWE DZIEŁO I JEGO WPŁYW NA PIERWOTNĄ PRZESTRZEŃ

Jako pierwsze wpłynęło zgłoszenie osoby, która dołączyła klauzulę o anonimowości na czas ekspozycji obrazu. Zespół Muzeum Ziemi Bieckiej wyraził swoje wątpliwości związane z niezastosowaniem się do regulaminu przedsięwzięcia, jednak finalnie zaprezentowano go jako pilotażowe, głównie ze względu na intrygującą formę: podwójny obraz wykonany techniką malarstwa akrylowego na płótnach o wymiarach 30 x 40 cm i 25 x 30 cm. Na odstępstwo od formuły akcji wpłynął także fakt, że chęć ekspozycji została skierowana e-mailowo niespełna kwadrans po ogłoszeniu akcji *Wystawimy Cię! StArt w Muzeum Ziemi Bieckiej* na Facebooku. Załączono fotografię obrazu *Co żeś mi powiedziała* oraz esej interpretacyjny – szczegółowy opis techniczno-narracyjny. Zrezygnowano także z możliwości formalnego poświadczenia udziału w akcji, wyrażając jedynie gotowość do nawiązania pisemnego porozumienia określającego warunki zwrotu obrazu (tu: wysyłka i zwrot na koszt artysty). Informacje te sugerowały pełną gotowość artysty do przedstawienia dzieła, jednak w konwencji sprzecznej z zamysłem akcji.

⁷ Informacje związane ze szczegółami akcji zostały pozyskane podczas wizyty studyjnej w Muzeum Ziemi Bieckiej dzięki uprzejmości pomysłodawczyni, Aleksandry Wańczyk.

Fotografia 1. Prezentacja „Co żeś mi powiedziała”

Fot.: archiwum Muzeum Ziemi Bieckiej

Jak wskazuje opis nadany przez anonimowego autora, obraz o złożonej konstrukcji przemyślana forma komunikatu:

Prezentuję obraz „Co żeś mi powiedziała” [...] Większe płótno na awersie przedstawia pastelowe linie, których lustrzane odbicie w odcieniach szarości pokrywa rewers. Mniejsza rama skrywa w sobie usta namalowane na wewnętrznej stronie blejtramy. Również, na mniejszym płótnie występują linie odwzorowujące tylną część obrazu. Obie ramy zostały odpowiednio zszyte wzdłuż obszaru krótszej blejtramy. Mniejsza rama na wewnętrznej stronie blejtramy ma namalowane usta, które w zależności od ustawienia – w górę lub dół – wyrażają zdegustowanie lub szyderczy uśmiech. [...] obraz przedstawia efekt krytyki, a także kłamstwa na człowieczy umysł; przód obiektu to maska, którą pokazuje, a tył to rzeczywiste uczucia. Wystarczy negatywny komentarz przedzierający się przez maskę, aby ją rozerwać. Obie warstwy są zesobą połączone. Nitki ciągnące się przez oba obrazy symbolizują koegzystencję maski i tego, co może się pod nią skrywać. Front jest kolorowy, do zdewastowania, usta dewastujące, tył szary, zdewastowany. [...] Mniejsze płótno może być – a nawet powinno – interpretowane jako bagaż emocjonalny. To skutek uboczny komentarza, negatywnej uwagi, kłamstwa, który jest z szerzej nieokreślonego względu utrzymywany przez nasz umysł. Ten balast magazynuje w sobie niedoskonałości, dzięki którym w każdej chwili wspomniana maska może pęknąć [...]⁸.

Co żeś mi powiedziała to obraz, który naprowadza sposób myślenia odbiorcy na określone tory interpretacyjne dzięki wyczerpującym opisowym sugestiom. Warto zauważyć, że artysta dołożył starań, by nadać pracy wielowymiarowe znaczenie, bo zarówno jego szczegółowa analiza tekstowa, jak i sam obiekt mogą być rozważane odrębnie, jako dwie osobne prace. Można zatem zaryzykować stwierdzenie, że udział w *StArcie...* został potraktowany

⁸ Fragmenty eseju interpretacyjnego nadesłanego w zgłoszeniu. Anonimowy twórca wskazał w nim konieczność wydrukowania całości i udostępnienia do wglądu gościom muzealnym.

w sposób nader świadomy – nie tylko jako forma zaprezentowania swojej twórczości, ale także siebie i swoich umiejętności literackich.

OCENA AKCJI W ŚWIETLE REALIZACJI MISJI MUZEUM

Nieodpłatne umożliwienie zaprezentowania obiektu w przestrzeni przeznaczony ściśle do celów ekspozycyjnych miało dać poczucie sprawczości i szansę na pierwszą „prawdziwą” wystawę. Ta w zamyśle miała zapoczątkować inne inicjatywy twórcze lub być elementem portfolio. Anonimowy twórca zupełnie zrewolucjonizował zamysł projektu, stając się dla muzealników tematem do dyskusji, podczas której debatowano, czy aby przestrzeń muzealna nie została potraktowana jako arena do performance’u, którego „ofiara” stała się zarówno tkanka zabytkowa, jak i pomysłodawczyni akcji działająca pod szyldem Muzeum Ziemi Bieckiej. Zauważono, że wyjście naprzeciw potrzebom twórców może być potraktowane lekceważąco i warto byłoby rozważyć zaniechanie przedsięwzięcia ze względu na etykę zawodu muzealnika. Zachowania wychodzące poza kanon ogólnie uznanych obyczajów i tendencje towarzyszące artystycznej ekspresji nie powinny znajdować odbicia w przestrzeni muzealnej. Innymi słowy, odstępstwo od założonych w akcji *Start...* zasad dosadnie zdemaskowało swoistą niemoc wobec świadomej twórczości artystycznej.

Ostatecznie zdecydowano się na kontynuowanie cyklu wystawienniczego, zastrzegając sobie prawo do preselekcji i akceptacji wyłącznie tych zgłoszeń, które w pełni pokrywają się z misją akcji.

BIBLIOGRAFIA

- Desvallées A., Mairesse F., *Słownik encyklopedyczny muzeologii*, tłum. K. Bartkiewicz, Warszawa 2020
- Russo A., *The Rise of the "Media Museum": Creating interactive cultural experiences through social media*, [w:] *Heritage and Social Media*, red. E. Giaccardi, Londyn 2012.
- Tischner J., *Etyka solidarności oraz homo sovieticus*, Kraków 2005.
- Kumaniecki K., *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa 1981.
- Borusiewicz M., *Nauka czy rozrywka? Nowa muzeologia w Europejskich definicjach muzeum*, Kraków 2012.
- Gluziński W., *U podstaw muzeologii*, Warszawa 1980.
- Tatarkiewicz W., *Sztuka: Dzieje pojęcia* [w:] *O filozofii i sztuce*, Warszawa 1986.

Akty prawne

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. 1997 Nr 5, poz. 24, z późn. zm.).

Netografia

Hasło słownikowe: *Disneylandyzacja*

<https://nowewyrazy.uw.edu.pl/haslo/disneylandyzacja.html?pdf=1>
[dostęp: 12.12.2022].

Nowa Definicja Muzeum:

<https://icom-poland.mini.icom.museum/nowa-definicja-muzeum>
[dostęp: 2.12.2022].

NOTY O AUTORKACH

Aleksandra Wańczyk – magister muzeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, adiunkt Muzeum Ziemi Bieckiej, doktorantka Szkoły Doktorskiej Akademii Ignatianum w dyscyplinie: nauki o kulturze i religii. Zainteresowania badawcze kieruje w stronę czynnika ludzkiego, w głównej mierze tego „trudnego”.

Kontakt: a.wanczyk@muzeum.biecz.pl | ola_wanczyk1@op.pl

Joanna Lenik – absolwentka filologii angielskiej stopnia licencjackiego w Akademii Nauk Stosowanych w Tarnowie; studentka muzeologii II stopnia na Uniwersytecie Rzeszowskim oraz filologii polskiej II stopnia w Akademii Nauk Stosowanych w Tarnowie. Zainteresowania badawcze związane są z literaturą brytyjską, tekstem w procesie komunikacji oraz muzeum jako miejscem edukacji nieformalnej.

Kontakt: joa.len@op.pl